

УДК 37.04:064.2

DOI: 10.31499/2307-4914.1(21).2020.210223

СТУДЕНТИ ПОКОЛІННЯ Z: ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ

Грицак Наталія, докторант кафедри методики викладання світової літератури, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.

ORCID: 0000-0003-4744-7072

E-mail: grycak78@ukr.net

Ісаєва Олена, доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедрою методики викладання світової літератури, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

ORCID: 0000-0001-6731-5136

E-mail: ioo@ukr.net

У статті акцентовано увагу на питанні зміни психофізіологічних і когнітивних характеристик сучасної молоді, яка перебуває в інтенсивному цифровому просторі. Увиразнено стан, властивості, якості, мотивацію, переконання студента Z. Проаналізовано основні положення «теорії поколінь» В. Штрауса і Н. Хоува. Охарактеризована сутність кліпового мислення як нового алгоритму сприйняття та аналізу інформації, увиразнено основні ознаки кліпового мислення. Зосереджено увагу на ключових аспектах професійної підготовки студентів Z у цифрову добу. Подано педагогічні рекомендації, які сприяють покращенню організації навчально-пізнавальної діяльності сучасного студента.

***Ключові слова:** студент, «теорія поколінь», цифрова доба, генерація Z, кліпове мислення, психофізіологічні характеристики, вища освіта, особистісно-орієнтована модель навчання.*

GENERATION Z STUDENTS: EDUCATIONAL ISSUES

Hrytsak Nataliia, Doctoral Student at the Department of Teaching World Literature Methodology, National Pedagogical Dragomanov University.

ORCID: 0000-0003-4744-7072

E-mail: grycak78@ukr.net

Isaieva Olena, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Teaching World Literature Methodology, National Pedagogical Dragomanov University.

ORCID: 0000-0001-6731-5136

E-mail: ioo@ukr.net

The article highlights the psycho-physiological and cognitive changes in the youth life due to the intensive digital surrounding. The state, behavior peculiarities, student qualities and motivation of a Generation Z student is pointed out. The main ideas of "Theory of Generations", presented by the American scientists V. Strausse and N. Howe, are analyzed, and the classification of the generation changes is formed.

Investigation is based on questioning of 150 students of the first year of studying at the Foreign Languages Faculty of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. The aim of the questioning was to define the peculiarities while preparing, analyzing and persuing the educational material by a modern student due to subjective attitude to the usage of interactive form of studying, implementation of a personality-orientated educational model. Results show that the majority of students uses Google as the main informational resource while studying, prefer mixed form of

education, are interested in non-standard, creative presentation of the theoretical material supported with presentations, illustrations, tables and cannot imagine their life without the Internet. Achieved results uncover new situation in the educational space that is closely related to the presence of Generation Z students. It is defined that Generation Z students have their own characteristics which influence their attitude to the studying process, in particular, and education, in general. The idea of clip thinking is analyzed as a new algorithm of the information perception. The attention is drawn to the key aspects of the professional way of preparing Generation Z students for digital space. Pedagogical recommendations are provided to improve educational organization of the studying process. The effectiveness of the students studying correlates with the teachers' awareness of the priorities, values and cognitive characteristics of the modern youth. The implementation of the personality-orientated studying model into modern educational process forms the background for the realization of educational aims and tasks.

Keywords: student, «theory of generation», digital age, generation Z, clip thinking, psycho-physiological characteristics, higher education, personality-orientated education model.

Кожен наступний етап розвитку суспільства пов'язаний зі зміною поколінь, які сформувалися у різних соціальних, політичних, культурних контекстах. Слушно зазначають координатори Всеукраїнського опитування «Молодь України 2017» (здійснене Центром «Нова Європа» і Фондом імені Фрідріха Еберта спільно з соціологічною компанією GfK Ukraine), що саме серед молоді знаходяться ті, що будуть приймати ключові рішення в державі у 2030 році, тому так важливо вже сьогодні розуміти їхні цінності, пріоритети, проблеми, амбіції та наміри [8, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія поколінь була запропонована американськими вченими – демографом Нейлом Хоувом (Neil Howe) та істориком Вільямом Штраусом (William Strauss) у 1991 р. і вперше висвітлена у їх спільній праці «Покоління» [12]. Автори нової концепції переконливо доводять, що підґрунтям конфлікту поколінь є протилежні цінності, а не вікові рамки. Принциповою відмінністю поколінь є набуті «базові» цінності у дитячому віці, які формуються під впливом єдиних зовнішніх культурних, історичних, технологічних та інших подій і певної моделі сімейного виховання. Вчені наголошують, що власне ці «базові» цінності, які формуються до 11–14 років, визначають формат соціальної поведінки людей: способи спілкування, вирішення конфліктів, досягнення мети, індивідуальне прагнення та ін. Ці «поколінські цінності», на переконання дослідників, є підсвідомими і здебільшого не наявними для їх власників, своєрідна аксіома моделі життя, але впродовж усього життя людина перебуває під їхнім впливом, саме вони визначають вектор поведінки людини. Можемо розглядати теорію поколінь як певне практичне керівництво, за допомогою якого визначаємо базові цінності, мотивацію, переконання, і, відповідно, потребу тієї чи іншої генерації.

Отож, вчені виділяють чотири покоління людей: бебі-бумери (1943–1963 рр.) – цінують стабільність, оптимізм, зацікавленість в особистісному зростанні та відчуття потребності; покоління X (1963–1984 рр.) – цінують розвиток і навчання, готовність до змін, самостійність, спрямовані до індивідуального успіху, рівноправність статей, неформальність поглядів; покоління Y (1984–2000 рр.) – комунікативні, схильні до співпраці та водночас прагнуть швидких результатів, пріоритетним є громадянський обов'язок; покоління Z (з 2000 р.) – працюють у команді, толерантні, прагматичні (їхні цінності формуються дотепер).

Метою статті є розкриття психофізіологічних і когнітивних особливостей

студентів покоління Z, виявлення можливих психолого-педагогічних проблем, що існують у сучасному освітньому просторі.

Переважно точкою відліку покоління «Z» науковці вважають 2001 рік, адже саме у цей час всесвітня мережа Інтернет набула неабиякого масштабу, стала загальнодоступною та зайняла лідерство серед інших джерел інформації.

Промовистими є наступні факти. У жовтні – листопаді 2010 р. в рамках програми Microsoft «Партнерство в навчанні» кафедрою превентивної освіти і соціальної політики ЮНЕСКО (Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України), за підтримки «Майкрософт Україна» в 11 регіонах України (Харківській, Тернопільській, Рівненській, Львівській, Київській, Запорізькій, Черкаській, Донецькій, Луганській, Житомирській областях і АР Крим) було проведено Всеукраїнський експеримент «Рівень обізнаності українців щодо питань безпеки дітей в Інтернеті». Подібне дослідження на теренах України проводили вперше. Опитування показало, що впродовж 2009 року (звернемо увагу! Це одинадцять років тому!) кількість дітей віком 10–17 років, які опанували Інтернет, становила 96 % [6]. У 2016 році The Guardian опублікувало дослідження, згідно з яким кожна дитина у Великій Британії у віці від 5 до 16 років в середньому проводить 3 години онлайн. У 2017 р. Асоціація провайдерів Інтернет-мереж Індонезії (АРІІ) провели опитування, за даними якого видно, що кількість користувачів Інтернету Індонезії досягла 143,26 мільйона людей, що дорівнює близько 55 % від загальної кількості населення [13, с. 416].

Опитування 150 студентів першого курсу (вік 17–18 років) факультету іноземних мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, що було проведено у вересні 2019 році, показало, що 97 % респондентів визначили, що не уявляють своє життя без Інтернету. У табл. 1 подано результати відповідей на питання «Скільки часу в день Ви проводите у соціальних мережах?».

Таблиця 1

Скільки часу в день Ви проводите у соціальних мережах? (%)	
а) 2 години;	2,6 %
б) 5 годин	21,3 %
в) більше 5 годин;	18,0 %
г) складно визначити;	14,7 %
д) якщо є така можливість, то цілий день;	51,7 %
е) Ваш варіант (3 год.).	8,3 %

Саме тому покоління Z називають цифровими аборигенами, все частіше синонімом до назви використовують англomовний термін «Digital Native», що фактично перекладається як «цифрова людина». Окрім того, поширеним є вислів, що це покоління народилось в одній руці з планшетом, а в іншій – зі смартфоном, логічно, що всі учасники цієї спільноти пов'язані такими речами як Інтернет, YouTube, соціальні мережі, Viber, Messenger, мобільні телефони та іншими досягненнями технологічного прогресу. Логічно, що студенти на заняття приходять з мобільним телефоном, ноутбуком, планшетом та іншими технічними пристроями, що дозволяє їм миттєво отримати будь-яку інформацію. Цілком закономірно, що молодь вважає, що Google

«знає» все, тому варто просто «загуглити» або запитати на професійному сайті. Підтвердженням наших думок є проведене опитування студентів. Студентам були поставлені питання «В отримванні необхідної інформації з навчальних предметів Ви перевагу надаєте?» і «Чи Ви перевіряєте джерела інформації?». Отримані результати подано у табл. 2 і табл. 3.

Таблиця 2

В отримванні необхідної інформації з навчальних предметів Ви перевагу надаєте? (%)	
а) науковим статтям, монографіям, підручникам, словникам (паперовим носіям)	5,0 %
б) Вікіпедії	32,0 %
в) спеціалізованим (професійним) сайтам	33,3 %
г) поєднує знаходження інформації у Google з ресурсами бібліотек	16,7 %
д) жодного разу не шукав(ла) потрібну інформацію (матеріал) у бібліотеці	13,0 %

Таблиця 3

Чи Ви перевіряєте джерела інформації? (%)	
а) ніколи не перевіряю правдивість інформації, на 100% довіряю інформації у Google	80,0 %
б) завжди перевіряю інформацію – читаю подібні статті на інших сайтах, шукаю першоджерело, документальне підтвердження тощо	10,7 %
в) користуюсь лише сайтами, що рекомендує викладач	9,3 %

Розуміючи цю специфіку сучасного студента, доцільно спрямовувати студентів у пошуку необхідної інформації, адже доволі часто студенти використовують «фейкові» матеріали. Отже, викладачу необхідно додатково зосередити свою увагу власне на систематизації широких, розрізнених, короткочасних, іноді суперечливих знань студентів.

Утім, справедливо зазначає американський журналіст і письменник Джеймс Глік, що ми маємо усвідомлювати, що інформація і знання – різні речі. Уся інформація світу може бути у смартфоні у вашій кишені, але це не робить вас розумнішим. Ви маєте відкинути усе, що несуттєво, і виокремити те, що важливо, – це здатність, яку потрібну у собі розвивати. Перевтілення інформації у знання – робота, яку треба робити, знання не даються самі по собі. Велика спокуса задати запитання Google і отримати на нього просту відповідь, але ніхто не дасть гарантії, що це правильна відповідь. Ми можемо віддати на аутсорсінг пам'ять, розрахунки, ще щось, але це не означає, що людське мислення зникає з інформаційної картини. Людині залишається найвідповідальніше завдання – виносити судження, вирішувати, у що можна вірити, а у що ні [11].

Величезний інформаційний потік, у якому перебуває сучасний студент, впливає на його фізіологічні якості, що обумовлює проблему уваги. Так, аналізуючи рухи очей інтернет-користувачів, дослідницька організація Nielsen Norman Group з'ясувала, що вебсторінки проглядаються за формою латинської літери F. Відомий сучасний експерт у галузі читання, американський нейробіолог Меріен Вольф також занепокоєна тим, що сучасні студенти мають суттєві труднощі зі сприйняттям складних текстів, адже вони їх «сканують», а не читають. Як наслідок, втрачається здатність висловлювати і власні думки, тому дослідниця ставить гостре проблемне питання про загрозу появи «Twitter-мізків» [14].

Г. Г. Почепцов ще у 2012 році наголошував, що покоління Z не може читати більше 2 сторінок, а відразу переключається на щось інше. Для сьогоденних студентів, зауважує учений, проблемним є виокремлення головного від другорядного, як наслідок, їм значно важче стало читати лекції – тому їхню увагу необхідно акцентувати власне на найважливішому. У майбутньому, розмірковує Г. Г. Почепцов, студентам Z потрібно буде роздавати конспект з підкресленими місцями [7]. З метою визначення способу сприйняття інформації сучасними студентами було поставлено питання «Ви краще сприймаєте інформацію, якщо?» (табл. 4).

Таблиця 4

Ви краще сприймаєте інформацію, якщо (%):	
а) прочитали самостійно у книжці чи Інтернеті	16,7 %
б) прослухали лекцію викладача	0,0 %
в) прослухали лекцію викладача, у якій усна подача матеріалу поєднана з презентаціями, графіками, таблицями тощо	41,3 %
г) навчальний матеріал чітко структурований, розділений на блоки	42,0 %

Отримані результати опитування доводять, що традиційна форма подачі теоретичного матеріалу не задовольняє запитати студента Z. Натомість «цифрові студенти» надають перевагу чітко структурованому навчальному матеріалу та новим освітнім технологіям.

Також маємо враховувати, що головним завданням освіти сьогодні стає моделювання індивідуальної освітньої траєкторії студента, створення його індивідуального бекграунду, формування здатності *learning to learn* – навчання вчитися протягом усього життя, розвиток дивергентного мислення, що означає пошук нових альтернативних підходів (рішень, шляхів) до розв'язування проблеми, а також формування розвинутого критичного мислення, здатності власної інтерпретації всьому, що оточує.

Вивчаючи характерні когнітивні ознаки студента Z, доцільно зосередитись й на понятті «кліпове мислення» [2; 9]. Саме «кліпове мислення» може перетворитися на «домінуючий смисл комунікативної та пізнавальної активності сучасного суспільства» [10, с. 25]. Ф. І. Гіренок (один із перших філософів, що почав використовувати це поняття) наголошує, що «кліпове мислення креативне, а креативне мислення не може бути системним. Це, швидше, клаптикове мислення, фрагментарне. Чим більше в ньому пустоти, тим більше в ньому ступенів свободи, рухливості» [1, с. 7]. Можна виокремити такі складові кліпового мислення сучасного студента: особлива форма розумової діяльності сучасної людини; феномен, який притаманний «цифровій людині»; своєрідна захисна фізіологічна реакція сучасної молоді від надмірного інформаційного перевантаження; адаптація людини до інформаційних умов сьогодення [4]. Саме кліпове мислення сприяло появі ще однієї вагової ознаки студента Z – здатність і прагнення до внутрішньо особистого навчання, до професійного зростання, до майстерного володіння практичними вміннями і навичками. Генерація Z обирає самостійно спосіб добору інформації та темп його опрацювання. Тому для студентів Z притаманно самостійність мислення, вони незалежні від колективу, але водночас здатні працювати у команді, відкриті до змін, не визнають авторитарної моделі поведінки, але

приймають конструктивні поради. Особливу зацікавленість зетів викликає створення спільних проєктів, коли кожен із студентів вносить свою індивідуальну частку у загальне вирішення проблеми.

Теоретичний аналіз сучасних психолого-педагогічних ідей дозволяє говорити про потребу перегляду традиційних уявлень щодо організації навчальної діяльності студента Z. Традиційна освітня парадигма, для якої характерна ідея прямої (послідовної, поступової) передачі теоретичного і практичного досвіду від покоління до покоління, не здатна задовольнити освітні запити сучасного студента. Доцільно зосередити увагу ще на одній вагомій пропозиції сучасної освіти. Мова йде про різноманітні освітні онлайн-платформи, які презентують справжню альтернативу традиційному способу навчання. На таких онлайн-платформах є можливість, зазвичай, прослухати відеолекції найкращих фахівців; на форумі обговорити питання, що виникають; перевірити набуті практичні уміння та навички за допомогою інтерактивних завдань, успішно скласти усі необхідні тести та отримати омріяний сертифікат. І ми маємо усвідомити, що накопичення даних і їхня персоналізація, адаптивність навчального процесу, швидка здатність до його змін, розпізнавання некоректних дій і завдань, зокрема й викладача – все те, що пропонують сьогодні онлайн-платформи, по-перше, складають потужну конкуренцію традиційному навчанню, по-друге, ще більше увиразнюють необхідність змін у традиційній системі навчання.

«Цифровий студент» потребує творчого, нестандартного підходу до навчальних ситуацій, адже лише такий виклад може зацікавити студента Z. У цьому контексті цілком погоджуємось із думкою, що «результативність роботи учнів залежить не від кількості годин на вивчення дисциплін, не від матеріально-технічної бази, а від вчителя, його уміння працювати з названими технологіями» [5, с. 81]. Тому ефективним є «грамотне» застосування інтерактивних форм навчання, нових освітніх технологій, електронного посібника, електронного навчального курсу (структура яких пов'язана із специфікою конкретної навчальної дисципліни, обсягу годин, виду занять), дистанційної форми навчання тощо [3].

Вивчаючи цю психофізіологічну характеристику студента генерації Z, нами було поставлено питання «Якій формі навчання Ви надасте перевагу?». Результат показав, що більша половина респондентів обрала змішану форму навчання, що, на наше думку, обумовлено специфікою спеціальності, яку отримують студенти (табл. 5).

Таблиця 5

Якій формі навчання Ви надасте перевагу? (%)	
а) традиційній (відвідування лекційних/практичних занять, виконання завдань, аудиторне спілкування з викладачем)	14,7 %
б) дистанційній	25,3 %
в) змішаній (поєднання традиційної форми з електронним навчанням)	60,0 %

Крім того, студент покоління Z не сприймає (не приймає!) авторитарної моделі подачі навчального матеріалу. Для зетів принциповим є тип (вид, стиль, спосіб) міжособистісної взаємодії викладача і студента у навчально-пізнавальному процесі, що ґрунтується на засадах гуманізму, толерантності, взаєморозумінні. Окреслене питання на перший план, безумовно, висуває особистісно-орієнтоване навчання, яке здатне

забезпечити розвиток і саморозвиток студента, розкрити його унікальність, індивідуалізувати процес пізнання, активізувати готовність до діалогу. З метою визначення пріоритетних для студентів характеристик педагогічної діяльності викладача було поставлено питання «У діалозі «викладач – студент» для Вас вагомим є (може бути кілька відповідей)?» (табл. 6).

Таблиця 6

У діалозі «викладач – студент» для Вас вагомим є (може бути кілька відповідей)? (%)	
акцент викладача на практичних уміння і навичках, що знадобляться у Вашій майбутній професійній діяльності	31,3 %
грунтовні теоретичні знання викладача	
толерантне, демократичне ставлення викладача до студентів	
акцент викладача на практичних уміння і навичках, що знадобляться у Вашій майбутній професійній діяльності;	26,7 %
толерантне, демократичне ставлення викладача до студентів	
акцент викладача на практичних уміння і навичках, що знадобляться у Вашій майбутній професійній діяльності	26,6 %
наявність професійної мобільності (уміння та навички швидко змінювати види діяльності, творчо засвоювати нові види діяльності тощо)	
толерантне, демократичне ставлення викладача до студентів	
застосування інтерактивних форм навчання	
толерантне, демократичне ставлення викладача до студентів	15,4 %

Отримані результати засвідчують, що у різних варіаціях відповідей присутня саме ознака толерантного демократичного ставлення до студентів. З огляду на отримані результати опитування студентів, пропонуємо поради-рекомендації, що, на нашу думку, сприяють покращенню навчально-пізнавальної діяльності студента покоління Z, які об'єднуємо у такі групи:

1) Психолого-педагогічні: створити ситуацію вибору і відчуття свободи, але своєчасно зреагувати на питання (навести приклади, подати рекомендації, теоретично обґрунтувати); контролювати свій емоційний стан; проявляти толерантне, демократичне ставлення до студентів; розпитувати зі зацікавленістю; уникати упереджених суджень; вміти перебудувати тип спілкування залежно від педагогічних завдань; не боятись визнавати власні помилки; вибудувати модель співробітництва із студентом; активно спілкуватись зі студентами за межами навчальної аудиторії, володіти професійною мобільністю (уміння та навички швидко змінювати види діяльності, творчо засвоювати нові види діяльності тощо).

2) Інформаційно-комунікаційні: створити колекцію презентацій, інформаційних пакетів, кроссенсів, буктрейлерів тощо з навчальних тем; підготувати перелік електронних бібліотек, сайтів, які допомагають успішному вивченню матеріалу; організувати спільний зі студентами пошук відповідних сайтів і джерел інформації з метою визначення надійності та об'єктивності інформації; органічно поєднувати різні інтерактивні методи і технології навчання; давати завдання студентам, вирішення яких передбачає залучення електронних засобів.

3) Навчально-практичні: структурувати навчальний матеріал; подавати його блоками; теоретичну (фундаментальну) інформацію поєднувати з практичними вміннями

та навичками; формувати чітко найближчу та кінцеву навчальну ціль; ефективно використовувати навчальний час; пропонувати варіант алгоритму навчальних дій, на основі якого студенти можуть розробити власний алгоритм; використовувати методи пізнавального інтересу – аналіз конкретних професійних ситуацій, робота у групах, дискусія, конференція, круглого столу, обговорення, проблемні питання тощо; залучати до написання спільних творчих робіт, конкурсних проєктів тощо; заохочувати до самостійної творчої діяльності.

Отже, суспільство сьогодні, і освітяни насамперед, має усвідомлювати, що інформаційний вибух повинен змінити спосіб передачі та отримання знань. Набуває актуальності думка, що сьогодні майже не можна навчити когось чому-небудь, проте можна навчитися. Відповідно пріоритетне завдання освіти – зацікавити, створити мотивацію в здобутті не тільки і не стільки знань, а передусім – практичних умінь і навичок, таких компетенцій, що дозволять бути конкурентоспроможним поруч з роботами, які до 2030 року, як передбачають впливові особистості сучасності, зможуть зайняти біля 800 млн. робочих місць.

Проведене опитування студентів є підтвердженням загальних тенденцій, що характерні для способу добору, обробки та сприйняття навчальної інформації студентами цифрової доби. Отримані результати повинні допомогти викладачам вищої школи ефективно організувати навчально-пізнавальну діяльність студентів покоління Z, розробити стратегію успішної взаємодії з представниками цієї генерації, змоделювати нову освітянську парадигму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гиренок Ф. И. Клиповое сознание. Москва: Проспект. 2016. 256 с.
2. Гич Г. М. «Кліпове» мислення молоді: друг чи ворог навчання? *Наукові праці ЧДУ імені П. Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Педагогіка.* 2016. Т. 269. Вип. 257. С. 38–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2016_269_257_8
3. Грицак Н. Р. Використання електронного навчального курсу «Антична література» під час підготовки студентів-філологів. *ScienceRise: Pedagogical Education.* 2017. № 12(20). С. 17–22. URL: http://journals.urau.ua/sr_edu/issue/view/7200. DOI: 10.15587/2519-4984.2017.119776
4. Грицак Н. Р. Літературна освіта молоді та проблема кліпового мислення. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology.* 2018. VI(75), Issue: 181. С. 25–28.
5. Гуралюк А., Митник О., Сидоркін Є. Розвиток когнітивної компетентності учнів у навчально-виховному процесі ЗНЗ засобами інформаційно-комп'ютерних технологій. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems.* 2018. № 13. С. 71–82.
6. Оржеховська В. М. Про безпеку дітей у всевітній мережі Інтернет. *Рідна школа.* 2011. № 6. С. 43–45.
7. Почепцов Г. Г. Люди Інтернета не можуть читати більше двох сторінок. *Интервью. Обозреватель.* 2012. URL: <http://obozrevatel.com/interview/57960-georgij-pochepctsov-vliyanie-intemetabudet-tolkorasti.htm>
8. Результати загальнонаціонального опитування. Українське покоління Z: цінності та орієнтири. Київ, 2017. 136 с. URL: https://zaxid.net/resources/newsfiles/319940_Ukr_Generation_ukr_inet-1.pdf
9. Удовицька Т. А. «Кліпове мислення» молоді: особливості прояву в процесі навчання (до постановки проблеми). *Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис.* Дод. 1. Вип. 31. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору / Ін-т вищої освіти НАПН України. Київ, 2013. Т. VIII(50). С. 407–416.
10. Чапман Я. В., Чуйко Г. В. Кліпова хаотичність як маніпулятивна технологія соціально-психологічного впливу в кіберпросторі. *Psychological journal.* 2018. № 14(4). С. 19–36. DOI: 10.31108/2018vol14iss4. URL: <http://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/292/209>

11. Gleick J. *The Information: A History, A Theory, A Flood*. New York: Pantheon Books, 2011.
12. Howe N., Strauss W. *Generations: The History of Americas Future, 1584 to 2069*. New York: Quill William Morrow, 1991. 367 p.
13. Salsabiila Sholehah, Khresna Bayu Sangka, Nurhasan Hamidi. Academic Procrastination on Digital Native Higher Degree Student: Does it Really Matter? *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2018. № 262. С. 416–421.
14. Wolf M. *Reader Come Home: The Reading Brain in a Digital World*. New York: HarperCollins, 2018.

REFERENCES

1. Girenok, F. I. (2016). *Klipovoe soznanie*. Moskva: Prospekt [in Russian].
2. Hych, H. M. (2016). «Klipove» myslennia molodi: druh chy voroh navchannia? *Naukovi pratsi ChDU imeni P. Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. Serii: Pedagogika. T. 269. Vyp. 257, 38–42 [in Ukrainian].
3. Hrytsak, N. R. (2017). Vykorystannia elektronnoho navchalnoho kursu «Antychna literatura» pid chas pidhotovky studentiv-filolohiv. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 12(20), 17–22 [in Ukrainian].
4. Hrytsak, N. R. (2018). Literaturna osvita molodi ta problema klipovoho myslennia. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI(75), Issue 181, 25–28 [in Ukrainian].
5. Huraliuk, A., Mytnyk, O., Sydorkin Ye. (2018). Rozvytok kohnityvnoi kompetentnosti uchniv u navchalno-vykhovnomu protsesi ZNZ zasobamy informatsiino-komp'uternykh tekhnolohii. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*, 13, 71–82 [in Ukrainian].
6. Orzhekhovska, V. M. (2011). Pro bezpeku ditei u vsesvitnii merezhi Internet. *Ridna shkola*, 6, 43–45 [in Ukrainian].
7. Pohepcov G. G. (2012). Ljudi Interneta ne mogut chitat' bolee dvuh stranic. *Interv'ju. Obozrevatel'* [in Russian].
8. Rezultaty zahalnonatsionalnoho opytuvannia. *Ukrainske pokolinnia Z: tsinnosti ta oriientyry (2017)*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Udovytska, T. A. (2013). «Klipove myslennia» molodi: osoblyvosti proiavu v protsesi navchannia (do postanovky problemy). *Vyshcha osvita Ukrainy: teoret. ta nauk.-metod. chasopys*. Dod. 1. Issue 31. *Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehratsii do yevropeiskoho prostoru / In-t vyshchoi osvity NAPN Ukrainy*, VIII(50), 407–416 [in Ukrainian].
10. Chaplak, Y., Zvarych, I. (2018). Clip chaoticness as a means of absurdization and manipulative technology. *Psychological Journal*, 14(4), 19–36 [in Ukrainian].
11. Gleick, J. (2011). *The Information: A History, A Theory, A Flood*. New York: Pantheon Books.
12. Howe, N., Strauss, W. (1991). *Generations: The History of Americas Future, 1584 to 2069*. New York: Quill William Morrow.
13. Salsabiila Sholehah, Khresna Bayu Sangka, Nurhasan Hamidi (2018). Academic Procrastination on Digital Native Higher Degree Student: Does it Really Matter? *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 262, 416–421.
14. Wolf, M. (2018). *Reader Come Home: The Reading Brain in a Digital World*. New York: HarperCollins.